

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam v regionálnom školstve

Ing. Katarína Ondrášová
Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR
Sekcia regionálneho školstva

Zameranie príspevku: Inštitucionálne zabezpečenie výchovy a vzdelávania k ľudským právam v regionálnom školstve zmysle kompetencií MŠVVaŠ SR.

Cieľom výchovy k ľudským právam v školách je osvojiť si vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité pre posilňovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácie na vývoji demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.

Systémové zabezpečenie:

- **Zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (§3, § 145; §7 a §8 vo vzťahu ŠŠI)**
- **rezortnými predpismi napr.:**
 - **Plánom výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005-2014**
 - **Pedagogicko-organizačnými pokynmi na príslušný školský rok**

MŠVVaŠ SR je vyhlasovateľom celoštátnej **Olympiády ľudských práv** pre žiakov stredných škôl. V roku 2013 sa uskutoční už XV. ročník pod záštitou p. Čaploviča ministra školstva, vedy, výskumu a športu SR. Zároveň MŠVVaŠ SR je jedným z garantom vyhlásenej témy eseje.

Plán výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005-2014

Schválený na 2. operatívnej porade ministra školstva dňa 8.2.2005, zodpovedné Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky v spolupráci s jeho priamoriadenými organizáciami. V oblasti regionálneho školstva hlavne ŠPÚ, ŠIOV, MPC, ÚIPŠ, VÚDPaP a ŠŠI.

Nosnou časťou sú základné okruhy riešenia s ich vnútornými väzbami:

1. Obsahové zabezpečenie v štátnom vzdelávacom programe

Štátny vzdelávací program (ďalej len „SVP“) je **záväzný dokument, ktorý stanovuje všeobecné ciele vzdelávania a kľúčové kompetencie, ku ktorým má vzdelávanie smerovať**. Ciele vzdelávania sú postavené tak, aby sa zabezpečil vyvážený rozvoj osobnosti žiakov. **Štátny vzdelávací program vymedzuje aj rámcový obsah vzdelávania. Je východiskom pre tvorbu školského vzdelávacieho programu, v ktorom sa zohľadňujú aj špecifické podmienky a potreby regiónu.**

Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, 30. január 2013

Povinnou súčasťou obsahu vzdelávania sú prierezové tematiky, ktoré sa spravidla prelínajú cez vzdelávacie oblasti.

Prierezové témy je možné realizovať viacerými formami – ako integrovanú súčasť vzdelávacieho obsahu oblastí vzdelávania a vhodných učebných predmetov, ako samostatný učebný predmet v rámci rozširujúcich hodín (pri profilácii školy), vhodná je forma projektu (v rozsahu počtu hodín, ktoré sú pridelené téme) alebo veľmi efektívna forma kurzu. Výber spôsobu a času realizácie prierezovej témy je v kompetencii každej školy.

Jednou z prierezových tém je aj **MULTIKULTÚRNA VÝCHOVA** - je zaradená do obsahu vzdelávania s ohľadom na slovenské kultúrne prostredie, kde po stáročia spolunažívali príslušníci rôzneho etnického, národného, náboženského a kultúrneho pôvodu. *Multikultúrnosť slovenskej spoločnosti však nikdy neznamenala len pokojné spolunažívanie rôznych skupín obyvateľov, ale vždy bola a dodnes je poznačená aj predsudkami a stereotypmi, ktoré sa prejavujú v rôznych podobách neznášanlivosti, rasizmu, či xenofóbie.*

Cieľom multikultúrnej výchovy je preto výchovné a vzdelávacie pôsobenie zamerané na rozvoj poznania rozličných tradičných aj nových kultúr a subkultúr, akceptácia kultúrnej rozmanitosti ako spoločenskej reality a rozvoj tolerancie, rešpektu a prosociálneho správania a konania vo vzťahu ku kultúrnej odlišnosti.

Edukačná činnosť je zameraná na to, aby škola a školské vzdelávanie fungovali ako spravodlivé systémy, kde majú všetci žiaci rovnakú príležitosť rozvíjať svoj potenciál. Žiaci spoznávajú svoju kultúru aj iné kultúry, históriu, zvyky a tradície ich predstaviteľov, rešpektujú tieto kultúry ako rovnocenné a dokáže s ich príslušníkmi konštruktívne komunikovať a spolupracovať.

Vzdelávacie oblasti ŠVP

ČLOVEK A SPOLOČNOSŤ

Vzdelávacia oblasť sa prostredníctvom obsahu snaží uchovať kontinuitu tradičných hodnôt našej spoločnosti v súlade s aktuálnymi integračnými procesmi, viesť k vnímaniu vlastenectva a národnej hrdosti v kontexte európanstva a multikulturalizmu.

Cieľom vzdelávacej oblasti je zoznámiť žiakov s vývojom ľudskej spoločnosti, s najvýznamnejšími spoločenskými javmi a procesmi, ktoré sa premietajú do každodenného života a vnímať svet integrujúco vo vzájomnom vzťahu medzi prírodou a spoločnosťou.

Vzdelávaciu oblasť Človek a spoločnosť tvoria učebné predmety dejepis, geografia a občianska náuka, aj keď témy sa nachádzajú aj v ďalších predmetoch v iných oblastiach.

UMENIE A KULTÚRA

Dôležitým poslaním oblasti je budovanie vlastnej kultúrnej identity, chápanie miesta súčasného umenia v živote žiaka a aktívna účasť na ňom ako aj rozvíjanie schopnosti porozumieť iným kultúram.

Rozvíjajú sa žiakove interkultúrne kompetencie pre komunikáciu a spoluprácu s príslušníkmi iných kultúr.

Žiak si rozvíja poznanie zákonitostí etikety, schopnosti spolupracovať a kultúrne komunikovať na základe pravidiel etikety.

Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, 30. január 2013

Vzdelávacia oblasť sa člení na učebné predmety: výtvarná výchova, hudobná výchova a výchova umením. V školskom programe je možné zaviesť aj predmet dramatická výchova.

ČLOVEK A HODNOTY

Vzdelávacia oblasť sa zameriava na budovanie a kultiváciu duševného, duchovného a sociálneho rozmeru mladých ľudí. Napomáha im k postupnému vytváraniu ich hodnotovej orientácie tak, aby raz ako dospelí jedinci boli prínosom pre ľudské spoločenstvo.

Obsah vzdelávacej oblasti Človek a hodnoty sa realizuje v povinne voliteľných vzdelávacích predmetoch etická výchova alebo náboženská výchova.

Obsah a ciele multikultúrnej výchovy (vypracované prof. E. Mistríkom) - povinnej prierezovej témy sú podľa stupňov vzdelania dostupné na internetovej stránke ŠPÚ takto:

- **ISCED 0 – MŠ** <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-materske-skoly-ISCED-0.alej>
- **ISCED 1 – 1.stupeň ZŠ** <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-1-stupen-zakladnych-skol-ISCED-1/Prierezove-temy/Multikultura-vychova.alej>
- **ISCED 2 – 2.stupeň ZŠ** <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2/Prierezove-temy/Multikultura-vychova.alej>
- **ISCED 3 A – 4.ročné gymnázium a SOŠ** <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-gymnaziaISCED-3a/Prierezove-temy/Multikultura-vychova.alej>

ŠVP pre odborné vzdelávanie a prípravu

Vymedzujú povinný obsah výchovy a vzdelávania v stredných odborných školách na piatich stupňoch vzdelania (2C, 3C, 3A, 4A, 5B)

Výchova a vzdelávanie k ľudským právam je v rámci **kompetenčného profilu absolventa** rozpracovaná v troch úrovniach:

- ❖ Na úrovni **klúčových kompetencií** je výchova a vzdelávanie k ľudským právam zastúpená vo **všetkých ŠVP** vytvorených pre odborné vzdelávanie a prípravu. **Výkonové a obsahové štandardy sú zamerané na rešpekt voči všetkým ľudským etickým hodnotám, uznávaniu ľudských práv a slobôd, porozumeniu, tolerancii.**
- ❖ Na úrovni **všeobecných kompetencií** je výchova a vzdelávanie k ľudským právam zastúpená v ŠVP na stupňoch vzdelania **2C, 3C, 3A**. **Výkonové a obsahové štandardy sú zamerané na posilnenie úcty a rešpektu k ľudským právam, ich obhajovanie, možné zneužívanie, na poznanie a osvojenie ľudských práv prirodzených a dohodnutých.**
- ❖ Na úrovni **odborných kompetencií** je zastúpená v ŠVP, ktoré sú určené pre skupiny študijných odborov, pripravujúcich žiakov pre prácu s ľuďmi rôznych vekových kategórií od detí až po seniorov (oblasť výchovy a vzdelávania, sociálnej práce

Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, 30. január 2013

a sociálnej starostlivosti, animačnej práce v kultúre a voľnom čase). Výkonové a obsahové štandardy sú zamerané na osvojenie základných ľudských práv, na dokumenty o ľudských právach a ich aplikáciu v profesii. Žiaci sú vedení k podpore a obhajobe ľudských práv v profesijnom i občianskom živote.

2. Ďalšie vzdelávanie pedagogických zamestnancov

Metodicko-pedagogické centrum – realizáciou akreditovaných vzdelávacie programy kontinuálneho vzdelávania – napríklad:

- ✚ Ľudské práva v edukačnom procese
- ✚ Etická výchova pre primárne vzdelávanie
- ✚ Občianska náuka v školskom vzdelávacom programe na gymnáziu
- ✚ Rodová rovnosť – rodovo citlivá pedagogika
- ✚ Ako vyučovať o holokauste, (exkurzia Terezín)
- ✚ Od antisemitizmu k holokaustu (sprostredkovanie témy vo vyučovaní nemeckého jazyka interaktívnymi metódami)
- ✚ Pedagogické možnosti znižovania agresivity detí v školskom veku
- ✚ Riešenie konfliktných situácií v školách a školských zariadeniach
- ✚ Metódy a formy práce podporujúce kritické myslenie u žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia
- ✚ Efektívna komunikácia a asertívne riešenie konfliktov v škole
- ✚ Prevencia a riešenie agresivity a šikanovania v základných školách

Všetky akreditované vzdelávacie programy sú dostupné na internetovej stránke MPC <http://www.mpc-edu.sk/vzdelavacia-cinnost/akreditovane-vzdelavacie-programy-v-plnom-zneni-k-23-1-2013>

3. Vydávanie metodických materiálov a učebných textov

V rámci realizácie Plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 2014 sa vydávajú aj metodické materiály pre školy alebo pre pedagogických zamestnancov, **napr.:**

- ✚ L. Bagalova – D. Gogolová: Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie, ŠPÚ 2007, ISBN 978-80-89225-26-2
- ✚ Stručný katalóg ľudských práv s námetmi na ich uplatnenie v škole, Martin Kríž a kolektív, ŠPÚ Bratislava, 2005, ISBN 80-89225-03-9
- ✚ V. Šándorová: Multikultúrna výchova na 1. stupni základnej školy, MPC Bratislava, 2011, ISBN 978-80-8052-376-3 – 300 ks
- ✚ 4. KOPÁNYIOVÁ, A., MATULA Š., SMIKOVÁ, E., VOJTOVÁ, Z.: „Nie sme na predaj...“. Metodická príručka pre prácu s deťmi ako obeťami násillia s dôrazom na prevenciu ich komerčného sexuálneho zneužívania. VÚDPAP v spolupráci MZ SR; 2011.
- ✚ S. Bebjak, Poznáme rasizmus? Metodická príručka - náklad 1000 ks
- ✚ J. Krausová: Kto žije s nami? (Wer lebst mit uns?) metodická príručka k multikultúrnej výchove – náklad 1000 ks
- ✚ Otvorme dvere ľudským právam, Dagmar Čtvrtníčková, Tatiana Alexovičová, MPC Prešov, Rómsky vzdelávací fond, 2008, ISBN 978-80-8045-525-5
- ✚ Ľudské práva v škole aj v triede, Štefan Folkman, Martin Moržík, MPC, B. Bystrica, 2005, ISBN 80-8041-495-5

Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, 30. január 2013

- ✚ Žijeme spolu, Marián Mišík, MPC Trenčín, 2007, ISBN 80-969457-2
- ✚ Vyznáme sa v ľudských právach? MPC, Prešov, 2006, ISBN 80-8045-440-X
- ✚ Predchádzajme intolerancii výchovou k dodržiavaniu ľudských práv
- ✚ Viera Hoffmanová, MPC, Prešov, 2005, ISBN 80-8045-372-1
- ✚ Cesta k tolerancii I – III, Štefan Matula, Anna Surová – Čulíková, MPC Bratislava

4. Monitorovací a hodnotiaci systém rozsahu a kvality výučby k ľudským právam

Realizátor ÚIPŠ v spolupráci s ŠPÚ a ŠŠI.

Ústav informácií a prognóz školstva

ÚIPŠ v rokoch 2006 -2011 reprezentatívne výskumy a prieskumy zamerané na zisťovanie miery dodržiavania a uplatňovania ľudských práv a práv dieťaťa v školskom a rodinnom prostredí (z pohľadu žiaka, učiteľa, riaditeľa a rodiča žiaka), ako aj na zmapovanie kvality výučby k ľudským právam na Slovensku.

- 2006 Uplatňovanie ľudských práv v základných a stredných školách
- 2007 Vzdelávanie a uplatňovanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí
- 2008 Monitoring vzdelávania a uplatňovania ľudských práv v školskom prostredí
Analýza vybraných dokumentov školy a návrhy na zmenu obsahu z pohľadu učiteľov základných a stredných škôl
- 2009 Uplatňovanie ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí
- 2010 Uplatňovanie ľudských práv žiakov základných a stredných škôl
- 2011 Uplatňovanie ľudských práv a multikultúrna výchova v základných a stredných školách
Uplatňovanie ľudských práv z pohľadu učiteľov
- 2012 Vzor tolerantného správania mladých ľudí
Ľudské práva v škole a rodine
Ľudské práva v škole a rodine z pohľadu rodičov žiakov základných a stredných škôl

2011

Uplatňovanie ľudských práv z pohľadu učiteľov

Výskum analyzoval názory učiteľov základných a stredných škôl na dodržiavanie ľudských práv v školskom prostredí a multikultúrnú výchovu žiakov. Získané výsledky boli porovnávané s výsledkami z predchádzajúcich výskumných zistení a boli navrhnuté odporúčania pre riadiacu prax.

Uplatňovanie ľudských práv a multikultúrna výchova v základných a stredných školách

Cieľom celoslovenského výskumu uplatňovania ľudských práv a multikultúrnej výchovy v základných a všetkých typoch stredných škôl bolo zmapovanie názorov žiakov na dodržiavanie ľudských práv v školskom prostredí, analýza kvality výučby k ľudským právam, efektívnosť a schopnosť využívať získané vedomosti a úroveň právneho vedomia v oblasti ako aj analýza názorov žiakov na multikultúrnú výchovu v školách. Zároveň boli spracované aj vývojové trendy (roky 2005, 2008, 2011).

2012

Ľudské práva v škole a rodine z pohľadu rodičov žiakov základných a stredných škôl

Cieľom reprezentatívneho výskumu výchovy k ľudským právam v škole a rodine ako z pohľadu žiakov, tak aj ich rodičov bolo zmapovanie právneho vedomia a zdroja informácií o ľudských právach, analýza úrovne spolupráce rodiny a školy pri výchove k ľudským právam a miery participácie rodičov na výchove, analýza vzťahov v rodine a škole a dodržiavanie ľudských práv. Získané výsledky budú komparované s výsledkami z predchádzajúcich výskumných zisťovaní v trojročných intervaloch (2006, 2009 a 2012).

Ľudské práva v rodine a škole

Cieľom reprezentatívneho výskumu uplatňovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí bolo kontinuálne zmapovať a analyzovať právne vedomie žiakov, zdroje informácií o ľudských právach (zastúpenie školy a rodiny) a úroveň spolupráce školy a rodiny pri výchove k ľudským právam ako aj mieru participácie rodičov pri výchove detí k ľudským právam.

MŠVVaŠ SR v roku 2013 pripravujeme prezentáciu výsledkov z reprezentatívnych výskumov.

IUVENTA, niektoré z ich aktivít

- prípravou, zabezpečením a realizáciou tradičnej Živej knižnice, určenej pre žiakov ZŠ a SŠ prostredníctvom vyhľadávania a oslovenia pamätníkov doby a ich následnému využitiu ako Živej knihy pre Živé knižnice.
- zabezpečením multiplikácie Živej knižnice na lokálne úrovne a cieľným systémom podpory realizácie Živých knižníc školami a MVO;
- zapojením zamestnancov ako spíkrov na verejných fórach pre študentov k téme multikulturality a inkluzívnemu vzdelávaniu;
- prekladom manuálu Rady Európy k ľudským právam – Kompasík, určeného pre mládež vo veku 7 – 11 rokov
- koordináciou Siete organizácií a inštitúcií pôsobiacich v oblasti výchovy mládeže k ľudským právam
- podporou a realizáciou programu Big B/S – tútoring rómskej mládeže vo veku 10 – 15 rokov so zapojením nerómskych vysokoškolákov v úlohe tútorov;
- prípravou, zabezpečením a realizáciou informačných seminárov a tréningov podporujúcich rozvoj kompetencií rómskej mládeže prostredníctvom neformálneho vzdelávania, určeného pre pracovníkov s rómskou mládežou na úrovni mimovládnych organizácií, samospráv, škôl a školských zariadení;

Štátna školská inšpekcia

- Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam v základnej škole v SR v školskom roku 2011/2012
- Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam na gymnáziách v SR 2011/2012
- Správa o stave a úrovni uplatňovania výchovy k ľudským právam v strednej odbornej škole v SR 2011/2012

Výbor pre výskum, vzdelávanie a výchovu v oblasti ľudských práv a rozvojového vzdelávania, 30. január 2013

- Správa o úrovni dosiahnutých vzdelávacích výsledkov žiakov gymnázií a stredných odborných škôl v teste z občianskej výchovy 2011/2012

Dostupné na internetovej stránke ŠŠI

<http://www.ssiba.sk/Default.aspx?text=g&id=3&lang=sk>

Ďakujem za pozornosť.